

De samenstellers identificeren sociale beweging met een door elites gedragen verzuild, monolithisch gebeuren, waarbij de massa vrijwel geen eigen inbreng heeft en de sociale dynamiek is gereduceerd tot de gepacificeerde en gereguleerde dimensie van een aan zuilen gebonden 'poldermodel'. Historisch onjuist, of op zijn minst sterk overtrokken, is ook het poneren van een vereend zuilenfront vis à vis de liberale groepering. 'Van doorslaggevend belang', zo heet het, 'waren de politieke en sociale strijd tussen deze drie bewegingen en de liberale groepering' (15). De sociaal-democratische beweging onderscheidde zich echter fundamenteel van de twee confessionele zuilen, al was het maar in het afwijzen van de eigenlijke 'zuilenideologie' en het erkennen van de klassenstrijd als structuurkenmerk van het kapitalisme. Een nog merkwaardiger consequentie van de 'zuilenoptiek' der samenstellers is evenwel de volstreekte negatie van het linkse liberalisme, dat toch een verstrekkende invloed heeft gehad op het sociale denken en het ontstaan van de grondpatronen van de verzorgingsstaat. De bundel verantwoordt deze verbazingwekkende *tour de force*, zoals we zagen, door het te doen voorkomen of de liberale groepering in een volstrekt antithetische verhouding zou hebben gestaan ten opzichte van de drie verzuilde bewegingen die kennelijk het monopolie bezaten op sociale politiek. Dat dit een verre van juiste constatering is, geeft Altena in zijn inleidende tekst in feite toe, door te spreken van het liberale kabinet Pierson-Goeman Borgesius (1897-1901), dat 'veel sociale wetgeving tot stand [bracht] die in de voorgaande decennia in liberale kring was voorbereid' (42). Deze terecht, zij het veel te minimalistische, vaststelling vertaalt zich echter niet in het opnemen van ook maar één tekst uit het (progressief)-liberale kamp.

De kracht van deze monumentale bundel steekt vooral in de informatieve teksten van de hand van leidlieden der drie onderscheiden zuilen. Hiervan afwijkende en meer kritische teksten zijn dún gezaaid, waardoor nauwelijks een beeld ontstaat van dissidente sociale bewegingen als de communistische en links-socialistische. Het grootste euvel is evenwel de onbegrijpelijke censurering van het progressieve liberalisme, die op betreurenswaardige wijze afbreuk doet aan het beoogde representatieve karakter van de bundel.

Henny Buiting

J. van Meeuwen, *Lijden aan eenheid. Katholieke arbeiders op zoek naar hun politiek recht (1897-1929)* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1998; Hilversum: Verloren, 1998, 412 blz., f67,-, ISBN 90 6550 605 5).

De schrijver van deze aan de Universiteit van Amsterdam verdedigde dissertatie is geen onbekende op het gebied van de geschiedschrijving van de katholieke arbeidersbeweging. Zijn in 1981 gepubliceerde doctoraalscriptie over katholieke vakbondsstrijd in de schoen- en lederindustrie gaf hij destijds als titel *Zo rood als de roodste socialisten* mee. Dat baarde toen in sommige kringen wel enig opzien. Sindsdien duikt de naam van de schrijver regelmatig op in tijdschriften en naslagwerken, waarin hij dan tekent voor specifieke en gedetailleerde bijdragen die meestentijds op het genoemde gebied liggen. Voor zijn proefschrift heeft Van Meeuwen gekozen voor een aanzienlijk ruimer thema, namelijk de verhouding van de katholieke arbeidersbeweging tot de katholieke eenheidspartij in de loop van de eerste dertig jaar van beider bestaan, dus vanaf het einde van de negentiende eeuw tot 1929. Die chronologische afbakening is overtuigend, want pas de verkiezingen van dat laatste jaar leverden het bewijs dat de katholieke arbeidersbeweging erin was geslaagd zich via kieslijst en verkiezingsprogramma voldoende 'politiek recht' te verwerven, welke nieuwe verhouding vervolgens met een duidelijk electoraal succes werd gehonoreerd.

Maar wat een ellende was daaraan voorafgegaan! Het is werkelijk geen wonder dat de schrijver aan het begin van zijn boek in een vinnige paragraaf afrekenet met het verzuilingsconcept dat, zo stelt hij terecht, veel te veel eenheid en consensus onder elites en achterban suggereerde. Al die aandrang 'van anderen' werd immers door partijbaas baron Van Wijnbergen hartgrondig tegengewerkt. Hij werd daarin door de rechtervleugel van zijn partij gesteund, maar ook door het episcopaat: binnen de RKSP waren de conservatieven uiteraard bang voor verlies van macht en van invloed op de politieke koers van de partij, terwijl de bisschoppen erover in zaten dat de politieke eenheid verloren zou gaan als gevolg van een toenemende druk van de sociale organisaties — niet alléén van de arbeidersbeweging — op de politieke partij-in-wording. Daartegen hebben ze zich dan ook regelmatig en openlijk uitgesproken en de arbeidersleiders verplicht zich bij dat standpunt aan te sluiten. Die konden moeilijk anders dan verbaal toegeven en nederig hun schuld belijden, maar het einde van het lied was wel, dat de bisschoppen en de conservatieve politici het nakijken hadden en de arbeidersvoormannen de winst opstreken. Bij een zo groot arbeidersaandeel in het katholiek electoraat was een andere uitkomst ook moeilijk te verwachten.

Maar nog een heel andere richting vond de arbeidersbeweging tegenover zich, de 'democratische oppositie' onder leiding van figuren als Veraart en Wittert van Hoogland. Dezen wilden de katholieke eenheid *in politicis* weliswaar handhaven maar de partij als zodanig moest dan wel een stuk democratischer worden. Standsvertegenwoordiging en groepsgebonden belangenbehartiging via partij-organen wezen ze daarbij af. Zo dringend een maatschappelijke reorganisatie langs lijnen van publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie mocht zijn, een politieke partij zou nooit speelbal van sociaal-economische tegenstellingen mogen worden. Ten derde waren daar bovendien de katholieke splinters ter linkerzijde die de hoop op overeenstemming met de 'hoofdstroom' hadden opgegeven. En tenslotte, *last but not least*, werd de zaak soms aanzienlijk gecompliceerd door het uitdagend of soms alleen maar als uitdagend ondervonden optreden van de SDAP, op welke partij heel wat katholieke arbeiders, vooral in het anti-RKSP gezinde Limburg, regelmatig hun stem uitbrachten. Kortom: het historiografisch raadsel is vooral hoe men gedurende enige tijd de schijn van eenheid heeft weten op te houden...

De optiek van waaruit de schrijver zijn verhaal brengt, is een sociaal-historische; het zijn de hier en daar dramatische lotgevallen van de katholieke arbeidersbeweging die de verhaallijn bepalen. Maar de vraagstelling van het boek maakt het ook voor de politieke geschiedenis, *in casu* de geschiedenis van de katholieke partijvorming van veel belang. In de beoordeling van al die wisselende verhoudingen trekt de auteur zijn eigen spoor. Dat houdt dan vooral in het ernstig nemen van de zelfstandige betekenis van de katholieke arbeidersbeweging. Heel kritisch laat de schrijver zich dan ook uit over sommige (passages in) publicaties van neomarxistische kant voor welke de socialistische richting de norm was en de geschiedenis van de confessionelen niet meer dan een afgeleide ('oneigenlijke' geschiedenis). Maar wat hij noemt de'kerkelijk goedgekeurde' beeldvorming moet het eveneens regelmatig ontgelden, zoals trouwens ook enkele auteurs die behoren tot een traditie van politieke geschiedschrijving die zich te weinig rekenschap geeft van de maatschappelijke context en de sociaal-economische belangen en pressiegroepen. Zijn eigen onderzoek en uitgangspunten leiden de auteur zodoende regelmatig tot originele beoordeling van personen en samenhangen.

Dit alles neemt niet weg dat de studie ook zijn beperkingen heeft. Ik noem er drie. De brede aanpak van de schrijver verdient lof, maar daar staat tegenover dat nogal wat fasen en facetten noodzakelijkerwijs behandeld worden op basis van eerder verschenen publicaties (en een hele serie scripties!); aan wie de gelegenheid had daarin te grasduinen, komt in dit boek nogal wat bekend voor. Onder het door de schrijver gebruikte primaire materiaal zijn niet archieven het belangrijkste, maar de openbare bronnen; vooral uit dag- en weekbladen en organisatiegebonden

periodieken mag de schrijver graag en soms ook nogal veel citeren — dat had misschien wat minder gekund. En ten derde: nogal eens behandelt de auteur zijn zaakjes in een bepaald hoofdstuk aspectsgewijs; hoe gunstig dat ook uitpakt voor analyse en inzicht, aan het gevaar van herhaling en overlapping is hij niet altijd ontkomen.

Daarnaast zijn er natuurlijk steeds detailkwesties waarin men met de schrijver van mening kan verschillen of waarbij men een kanttekening wil plaatsen. Ik doe een greep. Over de katholieke boeren is de laatste jaren nogal wat meer verschenen dan waarvan de schrijver zich op pagina 84/85 bedient. Dat dit boek de Steiningertese over de partijpolitieke belangen als oorzaak van de verzuiling in haar ontstaansfase zou kunnen redden, lijkt me niet het geval (316); wel is door anderen al eens vastgesteld dat een stelling in de geest van Steininger voor de fase van de verzuildeheid veel minder omstreden zou hoeven te zijn; voor een dergelijke these is er heel wat in Van Meeuwens boek te vinden dat daarvoor pleit. Tenslotte: de heel heldere slotbeschouwing is getiteld 'Roomsch in alles', maar aan de lezer (althans de ondergetekende lezer) die in de loop van het boek juist geleerd heeft daaraan te twijfelen, wordt niet duidelijk gemaakt hoe die vork dan wel aan de steel zit. Dat de schrijver in een eindnoot bij die titel verwijst naar de omstandigheid dat 'de rooms-katholieke voetbalclub van het Zeeuws-Vlaamse Westdorpe' als RIA (Roomsch In Alles) door het leven gaat, is als toelichting minstens verbijsterend... Maar een kniesoor is het die zich door een uit de boot gevallen noot op het verkeerde been laat zetten. *Lijden aan eenheid* is een belangrijke bijdrage aan de herziening van ons beeld van de katholieke groepsvorming.

P. Luykx

H. G. van de Bunt, E. Niemeijer, ed.. *Honderd jaar rijksrecherche. Terugblik en toekomst* (Den Haag: Sdu uitgeverij, 1997, 191 blz., f42,50, ISBN 90 5409 142 8).

In 1997 was het honderd jaar geleden dat bij koninklijk besluit van 24 maart 1897 binnen het politie-apparaat van die dagen de rang van 'rijksveldwachters-rechercheurs' gecreëerd werd. Volgens de geheime instructie, die op 29 maart daaropvolgend werd vastgesteld, werden zij belast met 'de opsporing van misdrijven in het gehele Rijk', waaronder ook misdrijven binnen het politiecorps zouden gaan vallen. Zij zouden worden ingezet, wanneer het voor de oplossing van zo'n misdrijf noodzakelijk was de opsporing over te laten aan een rechercheur die — om het zo te zeggen — van buiten kwam en als persoon niet ter plaatse bekend was. Daarnaast zouden zij nog een aantal andere taken krijgen, zoals het beschermen van vorstelijke personen en het inwinnen van inlichtingen op het terrein van de binnenlandse veiligheid. Uit deze nieuwe rang van politieambtenaren, die rechtstreeks onder de verschillende procureurs-generaal ressorteerden, zou op den duur de rijksrecherche, zoals die vandaag de dag bestaat, voortkomen. Het honderdjarig bestaan van dit instituut is aanleiding geweest voor het doen verschijnen van een boek, waarin zes auteurs, H. G. Bunt, M. J. A. Duker, S. Faber, E. Niemeijer, A. Nieuwendijk en A. J. van Weel, de geschiedenis ervan in een zevental hoofdstukken beschrijven. Tussen deze hoofdstukken door zijn vijftien kaders opgenomen, waarin aandacht geschonken wordt aan enkele befaamde zaken en/of personen uit de geschiedenis van het instituut.

Ter verlevendiging van de stof is het boek geïllustreerd met foto's en afbeeldingen. Bij sommige daarvan zijn trouwens wel enkele vragen te stellen. Op bladzijde 37 staat bijvoorbeeld een foto afgedrukt van 'De eerste rijksrechercheurs' zonder dat vermeld wordt wie van deze besnorde heren wie is of bij welke gelegenheid de opname is gemaakt. Dat was toch wel op te